

Kaffebordet, snupper 2 à 3 Kopper til Rosenørn (?) og andre Omsiddende, samt medbringer en heel Skaal med Fløde, en anden med Sukker, hvilket da savnes for Andre. — O, Almenaand, hvor maa du bukke under for den lave Egoisme!« (s. 103). Af en senere nationalliberal koryfæ findes følgende utraditionelle skildring: »Hvidt med et næsten grumt Gefæs — hver anden Dag Soirée og Gilder — viser ingen synderlig dannet Takt. Naar muelig En siger noget, han ikke synes om, kaster han sig tilbage med Stolen, virrer, griner, putter Tørklædet for Munden, nikker hen til Kommissairen eller Præsidenten, ja banker i Bordet med Haanden« (s. 76). Der er utvivlsomt i dagbøgerne noget af atmosfæren fra stændersalen, men ingen høj luft. At dette ikke udelukkende skyldes dagbøgernes forfatter, faar man et indtryk af ved at gennemløbe listen over de deputeredes lidet vittige øgenavne s. 82 ff., som han i hvert fald ikke alene er ophavsmand til (se s. 106).

Udgivelsen repræsenterer et ret betydeligt arbejde. Hempels optegnelser er tildels udaterede og anbragt imellem hinanden uden kronologisk orden, og hans skrift er vanskelig at læse; dette maa undskylde, at tekstgengivelsen ikke overalt er korrekt¹. Indledningen giver foruden biografiske oplysninger en i det hele træffende og nøgtern karakteristik af Hempel. Det elskværdigste, der kan siges om hans politiske virksomhed, er vel sagt af en meddeputeret, som citeres i dagbogen s. 79: »Hempel taler ikke i Nutidens Manér, men vi bør betænke, at han er en gammel Mand, der følger sin Overbeviisning og mener det Godt, hvad han siger.«

Poul Bagge.

Med *Bogen om J. C., Skrevet af hans Venner* (1947), der er redigeret af Dr. L. Moltesen, og som slutter sig til de tidligere anmeldte Arbejder af Frode Aagaard og Knud Rée (10. R., VI, S. 364 ff.), er vel foreløbig det sidste Ord sagt om J. C. Christensen. Ikke saaledes, at der ikke stadig er Plads for en dybtgaaende Undersøgelse af hans Forudsætninger og Placering i dansk Venstrepolitik. Men den kommer vi nok til at vente paa. Stort videre paa Grundlag af, hvad der kan fremdrages af Christensens egne Udtalelser eller berettes om hans Personlighed, naar man næppe. Ogsaa den nye Bog bærer i høj Grad det stykkevises Præg og er ogsaa for meget et Festskrift til at være dybtgaaende Historie.

¹ Udgiveren har gjort mig opmærksom paa en særligt meningsforstyrrende fejl. S. 98 l. 2 f. n. staar: led af det Held; læs: Led af det Hele.

Hovedafsnittet er Rigsdagsbibliotekar Victor Elberlings Afhandling om »Mennesket og Politikeren«, hvor Forfatteren til Dels paa Grundlag af egne Iagttagelser gennemgaar Christensens politiske Udvikling. Den rummer adskillige gode Ræsonnementer, men ikke noget nyt. Det er en historisk Kendsgerning, at Christensen begyndte sit politiske Liv med den bestemte Hensigt at skabe indre Fred og Samling i Venstre, og det holdt han fast ved. Ved sin Personligheds sjældne Styrke og sine usædvanlige Evner til at se Kernen i en Sag naaede han vidt, tilsyneladende langt videre end de ældre Venstreførere. Jeg skal være den sidste til at benægte dette, men det maa dog billigvis erindres, at Christensen staar paa de ældres Skuldre. Elberling er ikke retfærdig, naar han gør op med Berg, Holstein og Hørup. Man kan sige det onde, man vil, om Agitation — Ord føder ikke alene Ord, men Tanker og Villie. Historien har fuldt op af Eksempler paa, at den handlende Politiker opererer paa en Baggrund af Stemning, skabt af andre. Bergs folkelige Lyrik og Holsteins dialektiske Optrevling af Provisoriet har saavist ikke været ligegyldige for Udviklingen af dansk Venstre. Og Hørup. Vi hører her igen om hans »Haabeløshed«. Hans Artikler kunde »hverken sætte Haab eller Mod i den Ungdom, der søgte et Staasted«. Det maa være tilladt at sige, at for den Ungdom, der tænker, er en Agitation ikke ringere, fordi den bruger Ironien som Vaaben. Tværtimod. Hørups har i hvert Fald sat dybe Spor i Danmark. Der ligger et kvart Aarhundrede af omkalfatrende Indhold mellem hans Artikel 1876 om »de fire fra Niverød« og saa Billedet fra 1900—01, da Ministeriet Sehesteds Personer Gang efter Gang udløste rislende Latter over Landet. Var de Undermaalere? Langtfra. Men Bøtten var vendt. Ungdommen havde gennem Ironien fundet sit aandelige Staasted. Baade Stemmeseddel, Strejker og Maskinpistol er ypperligt Værktøj, men det er unægtelig ikke ligegyldigt, hvilken sjælelig Baggrund de har. Utvivlsomt, at Hørup paa visse Omraader har gjort Skade. Men saa længe der er noget, der hedder fribaaren Tanke, vil der være unge, der gennem ham kan finde Staasted.

Det er almindelig kendt, at J. C. Christensen ikke yndede at forklare, hvad han vilde eller havde villet i sin Politik. I de senere Aar paaberaabte han sig sin svigtende Hukommelse, og det har han utvivlsomt gjort med Rette — den lille Historie om Albertis Visit hos ham efter sin Løsladelse har han saaledes fortalt til forskellige med stærkt forskellige Enkeltheder. Der er givet, at der i en mere kursorisk Fremstilling af Christensens Historie vil blive væsentlige Huller, og det gælder ogsaa Elberlings. Hvad angaar Forholdet til Alberti, lodder Elberling ikke dybt nok

psykologisk. Om Begivenhederne 1920 faar man, som ventes kunde, ingen udtømmende Besked osv. Men alt i alt er her givet en tiltalende, personlig og forstandig Skildring af Mennesket og Politikeren.

Blandt Bogens andre Afsnit lægger man især Mærke til to, der udfylder Lakuner i tidligere Christensen-Biografier, Vald. Holbølls om Christensen som Kirkepolitiker og Frits Cramers om ham som Forsvarsminister. Det første skuffer lidt, men indeholder dog Ting af Interesse, det andet er af ikke ringe Værdi som Bidrag til Oplysning af den Lütken'ske Affære, der trænger til al mulig Opklaring. Der er antagelig en Forbindelse mellem den og Christensens Tavshed i Mineudlægningsspørgsmaalet 1914, — et Problem, som M. N. Slebsager i sit lille Bidrag til Bogen ikke fyldestgørende løser.

En Del mindre Kapitler behandler J. C. Christensen under Rigsretssagen, som Folketingets Formand, Stifter og Leder af »Dannevirke«, i Hedeselskabet m. m. Victor Elberling har samlet en »J. C. Christensen-Mosaik« af Citater af Politikeren.

Poul Engelstoft.

Franz v. Jessen har fuldendt sit store Memoireværk *Mit Livs Egne, Hændelser og Mennesker* (se 11. Rk., I, S. 750 ff.). Første Bind udkom 1943, og nu foreligger fjerde og femte Bind, det sidste delt i to Halvbind (Kbh. 1946, 395 Sider + 541 Sider). Det var Forfatterens tvungne Lediggang under Besættelsen, der gav ham Tid og Lyst til at skrive disse Erindringer ned, og det skal siges, at dansk Historieskrivning har Grund til at være ham taknemmelig, fordi han gjorde det. Værket indtager i mange Maader en Særstilling. Det er vistnok i Omfang det største danske Memoireværk, og det er i sin Opbygning saa afvekslende og farverigt, at det er fuldkommen frit for den ved Erindringsværker ofte klæbende Monotoni. Den stadige Skiften mellem Gentryk eller Genfortælling af Arbejder fra Forfatterens brogede Rejseliv og førstehaands Beretninger om hidtil ikke skildrede Oplevelser virker overordentlig underholdende. Kildeværdien er naturligvis ulige, men det vil ikke være vanskeligt for Historikeren at skønne over, hvor han staar over for en primær Fortæller og hvor over for en kyndig Tilrettelægger, eller hvor over for en Part i Sagen, hvor over for en uvildig Mand. De to afsluttende Bind behandler Tiden fra 1908 til 1940, og der er her Grund til at fremhæve Afsnittene om Niels Neergaard som Politiker, om »Riget's Historie, den første Verdenskrigs Udbrud og Oplevelserne i Frankrig under